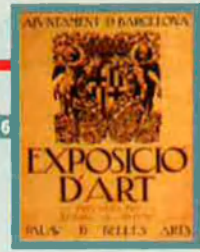
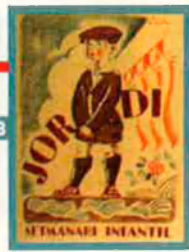
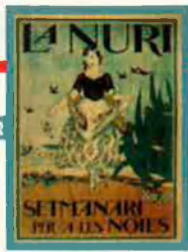

EL NOUCENTISME UN PROJECTE DE MODERNITAT

Volien construir la Catalunya del segle XX: culta, pulcra i ordenada. Fins avui no ha estat possible endinsar-se en un esforç que ho va canviar tot.

Text: Oriol Malló • Fotografies: Rafael Vargas i Carme Puértolas.

Encara hi havia el Kaiser i la Belle Epoque no s'havia convertit en cabaret. 1906. En un petit racó d'un mar antic quatre esnobs comandats per un *panarca* i una organització de catalanistes a punt d'esdevenir govern van aplegar esforços en aquell programa de política cultural conegut per noucentisme i en aquella futura institució supraprovincial que anomenarien Mancomunitat de Catalunya. Foren una generació —els homes del nou-cents— i com a tals varen dictar que la història començava amb

renegaven, si calia, de l'alcoholisme el calçat massa cobert, la discussió a crits, l'aventura, el quequeig, la vida interior i també del fum. Ho mantenia Eugeni d'Ors el 1921 quan ell mateix ja havia renegat d'aquella Mancomunitat que, òrfena de Prat de la Riba, havia derivat en una "Inquisició sin juez ni sentencia" on l'administració perdia l'impuls d'una acció combinada que es desfeia en l'esplendor postnoucentista d'Acció Catalana i el viratge esquerranista.

Han passat els anys. Sembla que ja no hi ha Kaiser i La Belle Epoque va

'Noucentisme. Un projecte de modernitat' agrupa en diferents àrees temàtiques la inquietud globalitzadora d'un moviment que atenyia qualsevol àmbit cultural. En aquests requadres seguirem el fil d'unes obres que desmenteixen un lloc comú sobre el noucentisme: El seu caràcter elitista, governamental o de partit. La 'moda' del nou-cents és assumida per les capes

ells. Abans d'ells, el caos. Tenien l'ètica i l'estètica, el pensament i l'acció. Una tasca sagrada on cada mot era un mot d'ordre: estructura, jerarquia, seny, tradició, civilitat, eficàcia, continuïtat, disciplina, ciutat, institucions, "llibres, llibres!", l'obra ben feta i altres mots que tot ho englobaven. Arbitrarisme, mediterraneisme, classicisme: substituir el naturalisme per l'idealisme, el sentimentalisme per la intel·ligència, la realitat per l'essencialitat. Era més que un corpus, era "palpitació del temps" i arribava fins als últims extrems: Ells

morir a Verdum, però el noucentisme ha estat, dècada rere dècada, una presència que s'ha resolt sempre des d'aquella esquizofrènia tan animal que definia l'abril de 1973 un personatge com Oriol Pi de Cabanyes, nebot del gravador Enric Ricart, i rebel redimit del fracàs per la via institucional dels vuitanta: "Noucentisme? Modernisme...? Tot ajuda. Potser en un pla de creació artística sigui més útil l'actitud destrallera o anàrquica dels modernistes... Però penso que sempre hi ha d'haver uns senyors molt seriosos, amb cor-

més actives de la societat catalana en consonància amb allò que succeeix a França o Itàlia. A la pàgina anterior, relleu de Rafael Solanic (1); en aquesta pàgina, elements per a una biblioteca ideal (2-6) i paisatge de Xavier Nogués (7).

DOCUMENT

Les arts aplicades van rebre la corresponent dosi de seny. A taula i al rebedor, bastants nimfes florejades. Però els gots esmaltats del tàndem Xavier Nogués-Ri-

card Crespo (8-10), o aquest joier cuirassat (13) revelen l'empremta dels artesans modernistes. Apel·les Mestres, per exemple, realitza la marqueteria d'una singular cadira

bata si vols, que han de planificar un país, donar-li hi coherència". 15 anys després de l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia, els planificadors d'aquest país s'han atrevit a fer una exposició que era un deure contret amb els seus antecessors històrics.

I és quan un poeta amb vocació editorial, Alex Susanna, s'ha recordat que el noucentisme és "un component ontològic de la nostra manera de ser". I un medievalista sagaç com Anton Maria Espadaler ha advertit fa pocs dies que aquell programa cultural continua provocant "forts recels, grans prevencions". I al final, o ben aviat, hem sabut què volien dir tants recels. Una crítica d'art ho ha escrit en un reconegut diari. Titular aquesta primera magna exposició "Noucentisme. Un projecte de modernitat" "ha aprofitat immediatament la política convergent". Fins i tot avui, es deparxa el noucentisme pel broc gros: Considerat per la història de l'art un cul-de-sac al marge

de la gloriosa aventura de les avantguardes, aquest moviment que tot ho va voler abastar es redueix a una epopeia polític-literària plena de suïcidis, traïcions i malifetes a càrrec d'un quadre actoral críptic i reaccionari. Al final s'acaba sempre en la Setmana Tràgica i en l'amarg destí de la burgesia catalana, però els hereus, bords o consanguinis, ja han perdut fa temps les claus d'interpretació. Com parlar de civisme sense saber d'on prové la civilitat? Com referir-se a l'obra ben feta si es desconeix Eugeni d'Ors? Com parlar del Mediterrani i no creure's que se'l va inventar Baltasar Porcel? Salvar els mots i l'essència probable d'allò que s'anomenà noucentisme. Aquesta, i no cap altra, és la intenció primària de "Noucentisme. Un projecte de modernitat". Oferir una idea de conjunt que predisposi l'espectador cap a la com-

prensió quasi epidèmica d'un moviment que ha definit, per bé i per mal, trets encara característics d'aquest país. Ara bé, què hi fa que un tema tan obvi com aquest no hagi estat tractat com es mereixia fins tant temps després de la recuperació autonòmica? Misèries nostres. I no posem punts suspensius perquè Xènius els odiava.

Mirar-se el passat propi. A partir del 1984, una riuada d'universitaris es llença a la recerca d'una veta d'investigació encara prou verge per poder dir-hi alguna cosa. Motius de currículum i promoció interna expliquen, en principi, aquesta primera aproximació, però en qualsevol cas, molts van descobrir, astorats, que del noucentisme ni ells ni els seus professors en sabien gairebé res. Excepte Alexandre Cirici Pellicer i Pau Verrier, dos savis que sabien dels seus orígens. El noucentisme històric o filològic tenia almenys alguns quilograms de paper imprès amarats d'una lectura sociològica que condicionava la mirada sobre aquella època. "Llavors, les llacunes es van revelar immediatament" recorda Martí Peran, comissari de l'exposició junt amb Mercè Vidal i Alcía Suárez, tres personatges del món acadèmic que exemplifiquen com a comissaris de "Noucentisme. Un projecte de modernitat" aquesta rebrotada "reaccionària" en la historiografia de les arts plàstiques. Martí Peran estudia l'inclassificable Francesc Pujols, i s'endinsa de retruc en la crítica de l'època, l'obra pictòrica i l'actitud estètica de Rafael Bonet situen Alcía Suárez al cor del noucentisme i Mercè Vidal, enfilant l'agulla del crític d'art i museògraf Joaquim Folch i Torres, escanna els trets emblemàtics de la generació del noucent: tots ells, remullats en les fonts originals, acabaran esdevenint noucentòlegs. Perquè els tres comissaris saben de vespres escolats, copa de porto en mà, als salons de les nétes de la mancomunitat i de maratons horàries furgant els textos, poc citats i menys

de Josep Mainar (14).

llegits, de Josep Aragay, el dibuixant teoritzador Feliu Elias, "Apa", profusament estudiat per Miquel Molins, flamant director del MACB, o tants d'altres autors –Gudiol, Pijoan, Sacs– que il·luminen el laberint noucentista. Així van passar de la investigació universitària, els seminaris i els cursos de doctorat, als encàrrecs institucionals i, com qui no vol la cosa, la dècada dels noaranta els converteix en la primera fornada d'"especialistes en el tema". I els ofereix un trobada inevitable: el Centre de Cultura Contemporània Casa de la Caritat s'havia venut l'ànima, o l'objectiu programàtic, a la idea de ciutat i ja que la ciutat, civilitat i urbanitat, Catalunya-ciutat, ideal mai concretat, era la màxima sublimació del pensament noucentista, la direcció del CCCCC va proposar als tres doctors en història de l'art un guió per a una exposició digna sobre noucentisme i ciutat. En tràmits d'embranchar-s'hi, les sires del Departament de Cultura deixaven caure la intenció de fer també "alguna cosa" eternament posposada des de l'etapa Rigol. El miracle tot just comença aquí. En lloc de treballar en paral·lel i al contraatac –la dinàmica atrinxerada dels vuitanta– es planteja un treball conjunt encapçalat per tres talps sense partit pres a cap cantó de la plaça de Sant Jaume. En aquesta coproducció institucional era possible, doncs, tractar el noucentisme a l'engròs. "Noucentisme i ciutat", convertit, el març de 1993, en una trobada d'estudiosos, estableix la definició teòrica de la magna exposició. Després ja sols calia treballar. Contra rellotge. Vint-i-dos mesos després es talla el llacet.

"Noucentisme. Un projecte de modernitat" s'encarrega per primer cop de traçar, en un sol espai i un sol discurs, un argument en dues seqüències –"Vers la ciutat ideal" i "Mediterrània i tradició"– que és una mirada talitzadora d'aquell període, un passeig per l'impressionant conglomerat noucentista –totes les arts per un sol projecte–

i una proposta d'interpretació arriscada. El catàleg n'és el millor exemple. Aquella oposició radical que els apologetes del nou-cents van fer entre ells i el marasme modernista no és pels coordinadors de l'exposició un acte de fe: Hi ha un rerefons fonamental, un fil continu entre noucentisme i modernisme que es trasllada fins i tot en un mateix ideal metropolità. Polític i sovint artístic. La reacció antiromàntica seria menys traumàtica que les ruptures intestines de la Mancomunitat, com la defenestració d'Eugeni d'Ors, o l'animadversió contra "aquell papissot uruguaià" de nom Joaquim Torres Garcia.

L'àrida guerra de noucentistes contra modernistes –la nostra guerra encara– es redueix a una component estètica i a una voluntat generacional lògicament homicida. Hi ha, per tant, elements polèmics, però hi ha sobretot un esforç per situar el noucentisme allà on li pertoca. Establiment una cronologia que

arriba fins la revolta de 1936, i explicant el noucentisme ja no com el fill pròdig d'una administració regional, sinó com l'articulació catalana d'un corrent principal, mediterraneista i classicitzant, que irradiava des de París l'organigrama del retorn a l'ordre després del "carnaval vuitcentista". En la mostra no s'estalvien les presumptes contradiccions del moviment: la simpatia cap al barroc, casolà o urbanístic, els acostaments cap al cubisme, l'èmfasi preracionalista, elements que perfilen una actitud antiacadèmica i qüestionen, si més no, la imatge carrinclona del noucentisme que encara avui predomina. I d'això es tracta; de desfer tòpics. Aquesta és la veritat oculta d'uns comissaris que han recobert de delicadesa formal uns pressupòsits transgressors sargits en l'estricta postmodernitat: l'avantguarda i el progrés no són categories intocables. Ja es pot parlar d'*aquella cosa* com a projecte de modernitat. A les polides sales de la Casa de la Caritat, corre aquest mot d'ordre: Ha nascut el noucentisme.

"L'objectiu del gremi de les arts aplicades és l'embelliment de la ciutat i els seus treballs aniran encaminats a dotar-la (...) d'un nou mobiliari digne de les nostres tradicions, d'una ceràmica pròpia, de teixits de gust, de bons encunyats repujats, de llibres que sien de bon veure com són de bon llegir, de belles pintures murals, de vidres bonics..."
Un 'manifest' de professionals associats a l'Escola Superior de Belles Arts, com Francesc Galí, Xavier Nogués o F. Labarta, definia, com tanques altres accions corporatives, aquest esperit noucentista on els plats de Josep Aragay (18-19) es combinen amb un joc d'adreç d'alta

joieria fet per Ramon Sunyer (21).